

BİR DERGINİN SERENCAMI: HALKIN DOSTLARI DERGISİ

Özet

“Halkın Dostları” dergisi 1970 ile 1971 yılları arasında toplumcu gerçekçi fikirlerden etkilenen yazar ve şairler tarafından yayımlanır. Dergi kadrosunda İsmet Özel, Atıf Behramoğlu, Asım Bezirci, Haluk Şahin, Murat Belge gibi önemli yazar ve şairler bulunur. II. Yeni şiirine toplumsal değerlerden kopuk olma eleştirisi getiren eleştirel yazılar derginin şiir anlayışına ışık tutar. Marksist duyarlıkta çıkarılan dergilerin tanıtımının yapılması fikir yönünü belirlerken toplumcu gerçekçi düşüncedeki şiir ve yazılar da dergide yer alır. Bazen Marksist kuramcılarla çelişmiş olsalar da “Halkın Dostları” yayın kadrosu yazmış oldukları yazılar ve şiirlerle kendi sanat anlayışlarının verimli ürünlerini ortaya koyma açısından bu dergiyle sanat hayatlarına giriş yaparlar. Bu makalede, dergide yazılan şiir ve yazıların tematik açıdan incelenmesi, şair ve yazarların dönemleri açısından şiiri ele alışları ve şiire bakış açıları ele alınacaktır. Ayrıca Marksist kuramın yazar ve şairler üzerindeki etkileri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Halkın Dostları Dergisi, Toplumcu Gerçekçilik, Şiir, Yazar, Şair, Marksizm.

THE CONSEQUENCE OF A MAGAZINE: HALKIN DOSTLARI MAGAZINE

Abstract

Halkın Dostları magazine published between the years 1970 and 1971 by the poets and authors who were affected by the socialist and realistic ideas. In its staff there were significant poets and authors such as İsmet Özel, Atıf Behramoğlu, Asım Bezirci, Haluk Şahin, Murat Belge. The critical articles that bring criticism Second New Poetry because of its detached from social values shed light to the magazine's poem consideration. Made the presentation of the Marxist magazine issued precision in determining the direction of the magazine idea, socialist realist poetry in thought and articles are also included in the journal. Sometimes they also contradict with marxist theoreticians, Halkın Dostları service staffs precluded to their art life with this magazine by the aspect of exposure their own art insight's efficient products with articles and poems that have written on their own. This article, thematic examination of poetries and writings in the magazine, poets and writers' point of view for poetry in terms of periods of the authors and poets perspectives will be discussed. In addition, effects on writers and poets will be specified in Marxist theory .

Keywords: Halkın Dostları Magazine, Socialist Realism, Poem, Author, Poet, Marxism.

HALKIN DOSTLARI DERGİSİ

Aylık Devrimci Sanat ve Kültür Dergisi

Kurucuları: Ataol Behramoğlu, İsmet Özel

Sahibi: İsmet Özel

Yazı İşleri Sorumlusu: Nihat Behram

Yayımlandığı Yıllar: 1970-1971

Yayımlandığı Sayı: 18

Sürekli Yazar-Şair Kadrosu: İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Ayhan Gerçeker, Haluk Şahin, Özkan Mert, Nihat Behram, Asım Bezirci, Nedim Gürsel, Adnan Özyalçiner, Bedrettin Cömert, Bekir Yıldız, Süreyya Berfe.

1. Derginin Özellikleri ve Yayım Hayatına Başlaması

Mart 1970’te ilk sayısı yayımlanan “Halkın Dostları” dergisi Eylül 1971 yılına kadar aralıksız toplam on sekiz sayı yayımlanır; fakat bu süre içinde hem ebat hem içerik olarak değişimlere uğrar. İlk yedi sayısı sekizer sayfa yayımlanan derginin daha sonraki sayıları sayfa sayısı olarak çoğalmışsa da tutarlı bir yapı görülmez. 8-13. sayıları ile 15, 17, 18. sayıları otuz üçer, 14 ile 16. sayıları ise kırk dokuz sayfa olarak yayımlanan dergilerin bu değişken yapısı biraz da genç bir kuşak tarafından çıkarılıyor olmasına bağlanabilir. Nitekim hızlarını ve güçlerini onun kendi yasalarına bağlı olarak araştırma, yorumlama isteğinden çok, dönemin siyasi atmosferinin yarattığı kavgadan alan bu kuşak, başlangıçta bu anlayışa bağlı olarak siyasi söylemi öne çıkarır, fakat zamanla bu radikal tutum yerini yavaş yavaş edebiyat ağırlıklı bir yönelime bırakır. Bu durum derginin zamanla hem ebat hem içerik olarak değişmesine neden olur, denilebilir ki; “Halkın Dostları” dergisi başlangıçtan sona kadar tamamen siyasi bir tercihin yedeğinde hayat bulan, Sosyalist/Marksist ideolojinin hem sanat hem ideoloji bağlamında sözcülüğünü üstlenen toplumcu gerçekçi bir dergi niteliğindedir.

2. Halkın Dostları Dergisine Tematik Yaklaşım

“Halkın Dostları” dergisinde tartışılan, konuşulan, sunulan konular çeşitlilik yönünden bir zenginlik arz eder. Sosyalist/Marksist ideolojinin sözcülüğünü üstlenen dergide, çoğunlukla bu ideolojinin getirdiği, yarattığı konular işlenir. Nitekim dergiye ön ad olarak “Aylık Devrimci Sanat ve Kültür Dergisi” yakıştırmasının yapılması bunun bir kanıtıdır. Derginin bütününde ele alınan ve tartışılan konular şunlardır: İkinci Yeni-Toplumcu Şiir Çatışması, toplumcu gerçekçiliğin dünü ve bugünü hakkında bilgi

verilmesi, toplumcu gerçekçiliği benimsemiş yabancı dergilerin tanıtılması, toplumcu gerçekçilik açısından önem taşıyan edebiyatçıların değerlendirilmesi, Marksist ideolojinin sanatsal ve siyasal düzeyde değerlendirilmesi, toplumcu gerçekçi yazar ve kuramcılardan yapılan çeviriler, Türkiye'nin sosyalizm açısından durumunun ve Türk edebiyatının Marksist bir yaklaşımla incelenmesi.

Dergide savunulan edebî anlayış çoğunlukla II. Yeni şiirine başkaldırının yedeğinde oluşur, bu da doğal olarak güdümlü sanat taraftarlığının yüceltilmesiyle sonuçlanır. Derginin daha birinci sayısının ilk sayfasında “Gerici Sanata Hücum” başlıklı genel bir bildiri niteliğindeki yazıda II. Yeni şiiri şiddetle reddedilirken bunun karşısında Nazım Hikmet ve Ahmet Arif model alınarak toplumcu gerçekçi şiir hararetle savunulur. İsmet Özel, Atıol Behramoğlu ve Haluk Şahin'in kaleminden yürütülen bu çıkış derginin beşinci sayısına kadar devam eder. II. Yeni'ye yönelik eleştiriler, devrimci şiir-tutucu şiir, ilerici şiir-gerici şiir, toplumcu şiir-bireyci burjuva şiir gibi sloganik ifadeler çevresinde şekillenir. Dergide II. Yeni şairleri toplumun gelenek ve değerlerine sırt çeviriyor olmakla, laf ebeliği yapmakla, işlene işlene işlevselliğini yitirmiş kalıplara sığınmakla, ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal kaynaşmayla uyuşmayan zorlama bir şiiri gündeme getirmekle suçlanırken bunun karşısına halktan ve onun değerlerinden beslenen, devrimci mücadeleden hız alan toplumcu bir şiir anlayışı çıkarılır. Döneminde büyük yankılar yaratan bu çıkış “Varlık”ın Nisan 1970 sayısında Emin Özdemir, “Papirüs”ün Nisan 1970 sayısında Cemal Süreyya ve yine aynı yerde M. Öneş gibi hareketin dışında kalanların yanında, dergi tarafından örnek bir şair olarak sunulan Ahmet Arif tarafından da eleştirilir. Nitekim II. Yeni şiiri reddedilirken onun karşısına sürülen şiirlerin çoğu belli bir sözcük dağarcığıyla sınırlanır, radikal ideolojik tercihin arkasında sloganlaşır.

“Halkın Dostları” dergisinde yerli şairlerden İsmet Özel, Atıol Behramoğlu, Özkan Mert, Zekai Bostancı, Nihat Behram ve Süreyya Berfe'nin toplam on dokuz şiiri yer alırken yabancı dillerden çeviri yoluyla toplumcu şairlerden Konstantin Kavafis, Antonia Mahado, Dinos Christianopoulos, Hovannes Tumanyan, Jose Marti, Nikolay Alexeyeviç Nekrasov ve Rafael Alberti'nin toplam otuz şiiri yer alır. Ayrıca yine Atıol Behramoğlu'nun ülkemizin yerel dillerinden çevirdiği sekiz şiir de bulunur. Şiiri toplumcu bir bakışla halkın değerlerinden hız alan, devrimci mücadeleden beslenen, bu mücadele içinde sloganizme düşmeden toplum gerçeklerini irdeleyebilecek bir uğraş alanı olarak kabul eden derginin genç kuşak şairleri, bu çabalarının sonunda hiç öngörmedikleri hâlde sloganik bir şiire varırlar. Gücünü dönemin siyasal atmosferinden

alan bu kuşağın gençliğin verdiği coşkunluk içinde böyle bir şiir anlayışına ulaşması kaçınılmazdı; dahası Asım Bezirci gibi eski bir toplumcu gerçekçi eleştirmenin de bu çabaya destek vermesi, genç kuşağın yaptıklarını kendi gözlerinde haklı çıkarır.

“Halkın Dostları” açısından Asım Bezirci iki yönden önem taşır: Bunlardan ilki “Halkın Dostları”nı çıkaran ve burada II. Yeni’ye karşı bir kavga yürüten genç kuşağın en büyük destekçisi olması yönüyledir. “Halkın Dostları” yayımlanmaya başlamadan çok önce yazmış olduğu “İkinci Yeni Olayı” adlı kitapla II. Yeni karşıtlığını ortaya koyan Asım Bezirci, daha sonraki yıllarda da toplumcu gerçekçi bir eleştirmen olarak bu tavrını sürdürür. “Halkın Dostları” dergisinde II. Yeni karşıtı eleştiriler Asım Bezirci’nin söyledikleri ile paraleldir. Bezirci’yi “Halkın Dostları” açısından önemli kılan ikinci faktör ise toplumcu gerçekçi mirası derginin ve dönemin edebiyat gündemine taşımasıdır. Derginin dördüncü sayısında Asım Bezirci’nin yürüttüğü bu çabanın amaçları şu şekilde ifade edilir:

Bundan böyle, eski toplumcu yazarlarımızın dergilerde unutulup gitmiş bazı belgesel yazılarını yeniden gün ışığına çıkaracağız. Bunlar, daha çok, sosyalizmle edebiyatın ilişkilerini belirten yazılar olacaktır. Böylece hem kendi kültür mirasımızı bir ucundan değerlendirmiş, hem de devrimci edebiyat bilginimizi biraz daha zenginleştirmiş olacağız (Halkın Dostları Dergisi, Sayı 4).

Bezirci’nin işaret ettiği bu amaçlar, dergiyi bir taraftan toplumcu gerçekçiliğin mirasıyla ilişkilendirirken diğer taraftan genç kuşak şair ve yazarları yüksek dozajlı bir siyasi tavra kanalize eder. Toplumcu gerçekçiliğin Türkiye’deki mirasının Stalinist Rus yorumuna bağlı olması, bu kurama bağlı sanatçıları ve edebiyat çevrelerini radikal bir siyasi tutuma da zorlar. Nitekim “Halkın Dostları” dergisinde genç kuşağın Ahmet Arif ve Nazım Hikmet dışındaki tüm edebiyat mirasını reddetmesi bu radikal toplumcu mirasla beslenmeleri ile ilişkilidir.

Derginin tüm sayıları tarandığında Bezirci’nin on sekiz farklı sayıda eski toplumcu dergilerden yedi adet derleme yaptığı görülür. Yapılan derlemelerin başlıkları, yazarları ve yayın organları şu şekildedir:

- Sayı 2: Muazzam Şair Mayakovski Neden İntihar Etti, Nazım Hikmet, Resimli Ay, Temmuz 1930.
- Sayı 4: Sosyalizm ve Edebiyat: Mehmet Selahattin, Kurtuluş, 20 Ekim 1919.
- Sayı 6: Halk ve Sanat, Şefik Hüsnü, Aydınlık, 20 Temmuz 1922.
- Sayı 7: Putları Yıkıyoruz, No1: Abdülhak Hamit, Nazım Hikmet, Resimli Ay, Haziran 1929.

- Sayı 8: Fertçi ve Cemiyetçi Edebiyat, Sadri Ertem, Yeni Dergi.
- Sayı 11: Milli Edebiyat Yok, Sınıf Edebiyatı Var, C.E. Zâde, Projektör, Mart 1936.
- Sayı 12: Sanat Nedir?, E. Kerma, Yürüyoruz, Sayı 16, 29/05/1943.”

“Halkın Dostları” dergisinde yürütülen çalışmalardan biri de yabancı toplumcu dergilerin tanıtımıdır. Derginin 3. sayısında bu tür dergi tanıtımlarının bundan böyle sürekli yapılacağı belirtilmişse de tanıtılan dergi sayısı ancak üçü bulur. Bu dergilerden “Noviy Mir”, “Halkın Dostları”nın 3. sayısında tanıtılır. Sovyetler Birliği’nin en büyük dergisi sıfatıyla tanıtılan “Toplumcu Dergi” Rusya’da ortalama üç yüz sayfa olarak yayımlanır. 6. sayıda tanıtılan dergi ise, 1970 yılında İngiltere’de yayımlanmaya başlayan ve yöneticilerinin çoğunun ileri bir endüstri toplumunda sinema üzerinde incelemeler yapmış olduğu “Cinematics” dergisidir. 5. sayıda tanıtılan dergi ise SSCB’nin yazarlar birliği tarafından İngilizce olarak yayımlanan “Soviet Literature”dür.

“Halkın Dostları”nda toplumcu dergilerin yanında Marksist estetik ve onun Sovyet yorumu olan toplumcu gerçekçilik üzerine çalışmalar yapmış kuramcılardan da çeviriler yapılmıştır. Bu çevirilerin en önemlilerinden ikisi Nejat Firuz ve Bertolt Brecht’tendir. Bertolt Brecht’in çoğunlukla sosyalist gerçekçiliği çözümlendiği yazıların hem Türkçe’ye ilk olarak “Halkın Dostları” aracılığıyla kazandırılmış olması hem de içerik olarak radikal Stalinist toplumcu gerçekçiliğin dönemin sol çevrelerinde yeniden yorumlanmasına imkân getirmesi açısından önemlidir. Nejat Firuz tarafından Brecht’ten yapılan çeviriler derginin muhtelif sayılarında şu başlıklarla yer alır:

- Sayı 13: Bir Proleter Edebiyatı İçin Savlar, Militan Gerçekçilik Sloganının Kullanılması İçin Savlar.
- Sayı 14: Sosyalist Gerçekçilik Üzerine, Gerçekçilik Üzerine, Gerçekçi Sanatta Çirkinlik.
- Sayı 15: Burjuva Gerçekçiliğinden Sosyalist Gerçekçiliğe Geçiş.
- Sayı 16: Sosyalist Gerçekçilik Üzerine.
- Sayı 17: Kültürün Savunulması İçin I. Uluslararası Yazarlar Kongresinde Söylev’den.”

Brecht’in çevirileri 13. sayıdan itibaren derginin sayfalarında yer almaya başlar. Bu durum derginin genç kuşak yazar ve şairlerinin toplumculuğu algılayışlarının farklılaşması ile paraleldir. Zaten başlangıçta edebî mirasımızı Nazım Hikmet ve Ahmet Arif dışında reddedecek derecede radikal bir toplumculuğu benimsemiş “Halkın

Dostları” kadrosu zamanla bu tutumunu değiştirip giderek daha geniş çerçevesel bir toplumculuğa yönelir. Bu yöndeki çabalar sadece Nejat Firuz’un çevirileriyle sınırlı kalmaz, Bülent Aksoy da biri Louis Althusser diğeri Miriam Glucksmann’dan yaptığı iki çeviriyle bu çabaya destek verir. Althusser’den yapılan çeviri, derginin 15. sayısında “Bir Devrim Silahı Olarak Felsefe”, Glucksmann’dan ise 17. sayıda “Lucien Golsmann Hümanist mi Marksist mi?” başlıklı yazı yer alır. Bunlardan özellikle Althusser’den yapılan çeviri, onun Marksist estetik kuramına 1960’lardan sonra getirdiği açılım bakımından önemlidir. Marksist estetiğin yansıma kuramından üretim olarak sanat kuramına geçişinde Macherey, Eagleton’la birlikte Althusser de etkili olur. Macherey’in hem Marksizm hem Marksizm’in estetiği üzerine düşüncelerini kapsayan bu yazısı, toplumcu gerçekçiliğin Türk edebiyatında da önem arz eder.

Ayhan Gerçek’in de ikisi György Lukacs’dan biri Yuri Lukin’de olmak üzere üç çevirisi “Halkın Dostları”nda yer alır. Fakat bu yazılar edebî konulardan ziyade siyasi konuları içerdiğinden toplumcu gerçekçilik kuramının anlaşılmasına yönelik bir önemi yoktur. Derginin 6. sayısında Asım Bezirci’nin de “Halk Yazarı” başlığıyla Elsa Triolet’ten yaptığı bir çeviri de dikkate değerdir.

“Halkın Dostları”nda yabancı yazarlardan yapılan çevirilerin yanında yerli ve yabancı bazı yazar ve şairler üzerine yapılan değerlendirmelere de yer verilir. Özellikle Nedim Gürsel’in yaptığı değerlendirmeler dikkat çekicidir. Gürsel derginin 7. sayısında Elsa Triolet’i, 12. sayısında Mayakovski’yi değerlendirirken 16. sayısında geniş bir yazıyla Gorki’yi değerlendirir. Eleştirdiği yazarların toplumcu gerçekçilik içinde önemli bir yer tutması bir yana, eleştirilerin içerik olarak niteliği de bu yazıların önemini artırmaktadır. Özellikle toplumcu gerçekçiliğin Stalin döneminde kuramsal bir vazgeçilmesi olan “olumlu kahramanlar” formülasyonunun fikir babası olan Gorki, Nedim Gürsel tarafından tüm yönleriyle incelenir.

Gürsel’in dışında Nihat Behram ve Defne Sandalcı da birincisi derginin 3. sayısında “Yüreğinde Cehennem Taşıyor Şair”, ikincisi 15. sayıda “Kalbin Tutuştuğu Yerde Hayata Seslenen Şair” başlığı ile bu kuşak şairlerinin kendilerine model olarak aldıkları Ahmet Arif üzerine değerlendirmeler yaparlar. Ahmet Arif’in şiirinden çok siyasi kimliğinin ön plana çıkarıldığı bu yazıların nesnel olmaktan çok uzak olmasına karşın bir kuşağın özelemlerini, hayata bakışlarını ortaya koymaları açısından önemlidirler. Yine Asım Bezirci’nin 1930 tarihli “Resimli Ay” dergisinden derlediği Nazım Hikmet’e

ait “Muazzam Şair Mayakovski Neden İntihar Etti” başlıklı yazısı da derginin 2. sayısında yer alır.

“Halkın Dostları” dergisindeki deneme ve makalelerin çoğunun altında Murat Belge, Ayhan Gerçeker, İsmet Özel, Ataol Behramoğlu ve Bedrettin Cömert isimleri görülür. Çoğunlukla kültür, gelenek ve sanat üzerine yazılmış bu deneme ve makalelerde konular Marksist bir bakışla kavranmaya çalışılır.

Murat Belge’nin dergideki yazılarının bir kısmı doğrudan edebî eserler üzerineyken diğer kısmı gelenek ve kültür üzerinedir. Belge’nin “Mai ve Siyah”, “Namık Kemal’de Aşk ve Evlilik”, “Eylül”, “Divan Edebiyatı Geleneği”, “Cemo ve Memo” ve “Ulusal Gelenekten Yaralanma Sorunu”, “Behçet Necatigil” vb. başlıklarla derginin sırasıyla 2, 3, 9, 15, 16. sayılarında yayımladığı edebî eleştirileri bugün birçok eleştirmen tarafından dikkatle takip edilecek derecede niteliklidir. Yine onun 10, 13 ve 14. sayılarındaki kültür ve geleneği sorgulayan yazıları da bu konuların Marksist bir bakışla nasıl kavranabileceği göstermesi bakımından önemlidir.

“Halkın Dostları” dergisinin daha çok genç kuşağın özlemlerini karşılamak üzere yayımlanmış bir dergi olması, dergide öğrenci hareketinin içinden gelen isimlerin de bulunmasına olanak tanır. Mesela ODTÜ Kimya Mühendisliği öğrencilerinden Ayhan Gerçeker’in sanatın kuramsal yönüyle alakalı olmak üzere derginin 2, 4, 9 ve 14. sayılarında dört makalesi bulunur. Sırasıyla “Sanat ve Devrim”, “Sanatta Bağlanmak ve Yanılgılar”, “Bütünsellik” ve “Ağrı Dağı Efsanesi Üzerine” başlıklı bu makalelerde Gerçeker, Marksist sanat kuramcılarının temelde paylaştıkları bütünsellik ilkesine göre sanatı, sanatçıyı ve sanatın devrime götüreceği yollarını irdeler.

İsmet Özel de derginin 5 ve 6. sayılarında kültürü çeşitli yönleriyle irdeleyen iki makale yazar. Kültürün sınıfsal karakterinin olduğunun, onun tamamıyla üst yapı tarafından belirlenmediğinin, ekonomik alt yapıyı aşır çağlara uzanan bir yanının olduğunun iddia edildiği bu yazılarda Sovyetlerin Stalinist bakış açısı görülür. Kavganın ve mücadelenin ön planda tutulduğu Sovyetlerin sosyalist devrim anlayışını Özel, Lenin’den yaptığı alıntılarla bu makalelere taşır. Oysa bu yıllarda Sosyalizm Eagleton, Althusser gibi eleştirmenler tarafından kavgayla savunulan bir ideoloji olmaktan çıkartılarak bilimselliğe yöneltilir.

Ataol Behramoğlu da yazmış olduğu deneme ve makalelerde İsmet Özel’le aynı tavrı sergiler. 7. sayıdaki “Ulusal Edebiyatımız Nedir?”, 14. sayıdaki “Edebiyat Etkisi” ve

16. sayıdaki “Gelenek Sorunu” başlıklı yazılarında Behramoğlu’nun devrimcilikle sanatı eş değer tuttuğunu edebiyatla sınıfsal yapıyı doğrudan ilişkilendirdiği görülür. Oysa bu bakış daha 1960’ların başlarından itibaren Marksist eleştirmenlerce reddedilmiş edebiyata alt yapıdan ve dolayısıyla sınıfsal yapıdan ayrı bağımsız bir alan tayin edilmiştir.

“Halkın Dostları”nda Bedrettin Cömert’in sanatın ayırıcı/özgül niteliği üzerine yazmış olduğu makaleleri de derginin en nitelikli yazıları arasındadır. Derginin 9, 10, 11 ve 12. sayılarında art arda yayımlanan ve temelde şiirsel imgeyle aklın ayrılmaz bir bütün olduğunu ortaya konan bu makaleler, Marksizm’in maddeciliğine dayandırılarak düzenlenmişlerdir. Marksçı düşünürlerden Galvano della Volpe, Sartre gibi düşünürlerden yola çıkarak şiirsel imgenin romantiklerin iddia ettiklerinin aksine gizemli, büyülü, akıl dışı bir yanının olmadığını savunan Cömert, bu makalelerinde toplumcu şairlerden Nazım Hikmet, Hasan Hüseyin, Paul Eluard gibi şairlerin şiirlerini örnek göstererek şiirsel imgeyle aklın diyalektik bir bütünlük sergilediğini gösterir. Bunu yaparken dil bilimin olanaklarından yararlanan Cömert, böylelikle 1970’li yılların genç şairlerine de şiiri anlamlandırma noktasında yeni olanaklar sağlar.

“Halkın Dostları” dergisi, içindeki bütün edebî tartışmalara, sanatsal çözümlere karşın son aşamada gücünü ve niteliği sosyalist ideolojiden alan bir dergidir. Nitekim toplumcu gerçekçiliği benimseyen bir dergide bu bakışın olması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü toplumcu gerçekçilik, Marksist estetik içinde, edebiyatın sanatsal yönünden çok ideolojik yönüyle ilgilenen ve Sovyetlerin kendine özgü koşullarından doğan bir sanat kuramıdır. Bu bakımdan “Halkın Dostları”nda ideoloji en az sanatsal çözümler kadar önem bir yer tutmaktadır.

Dolayısıyla sosyalist görüşlü dergide doğal olarak işçi, kapitalizm, emperyalizm, burjuvazi, devrim gibi kavramlar tüm sayılarda yer alır. Bu kavramlar bazen doğrudan ideolojik bir bildirinin nesnesi olarak kullanılırken kimi zaman da sanatın kapitalist sistemde meta hâline dönüşmesine bir tepki olarak kullanılır. Derginin muhtelif sayılarından derlenen aşağıdaki yazı başlıkları da bu durumun göstergesidir:

- Kahrolsun Sanat Adına Emperyalizme Alet Olanlar. (Sayı 4, sayfa 1)
- Devrimci Dayanışma Zorbalığı ve Zorbaları Kahredecektir. (Sayı 6, sayfa 1)
- İşçi Sınıfının Düşmanları Türkiye’nin Düşmanlarıdır. (Sayı 5, sayfa 1)
- Nobel: Emperyalizmin Bir Aracı. (Sayı 9, sayfa 12)
- Burjuva Basını İğrenç Hesaplar Peşinde. (Sayı 12, sayfa 1)

- Bir İşçi Daha Vuruldu. Sayı 9, sayfa 1)

Bu başlıkların ardından gelecek yazıların içeriğini tahmin etmek elbette güç değildir. Fakat tüm siyasi söylemlerine, radikal edebî tavırlarına karşın “Halkın Dostları” Cemal Süreyya’nın dediği gibi gününün dergisi/yayın organı olur (Süreyya, 1997:105); 70’li yılların edebî ortamını ve bu ortamı hazırlayan siyasi atmosferi bütün çıplığıyla yansıtır.

3. Halkın Dostları Dergisinde II. Yeni’ye Bakış

Derginin 1. Sayısında “Gerici Sanata Hücum” başlıklı genel bir bildiri niteliğindeki yazıyla II. Yeni’ye başlatılan saldırı, sonraki sayılarda İsmet Özel, Ataol Behramoğlu ve Haluk Şahin’in değerlendirmeleri ile yoğunlaşır.

“Gerici Sanata Hücum” başlıklı yazıda ön plana çıkan görüşler, 2/3/16 Aralık 1963 tarihli Ant dergisinin 153 / 154 / 155. sayılarında “Devrimci Genç Şairler Savaş Açıyor” isimli bildirin özeti niteliğindedir. İsmet Özel, Ataol Behramoğlu ve Süreyya Berfe, II. Yeni karşıtı bu çıkışla Nazım Hikmet, Ahmet Arif, Ceyhun Atıf Kansu dışındaki şairleri gerici olmakla, halkın değerlerinden uzak kalmakla ve düzenle bütünüyle uzlaşmakla suçlarken kendilerini, gençleri bu gerici çevrenin zararlı etkilerinden arındıracak açık seçik toplumcu bir sanat anlayışının temsilcileri olarak tanıtır. Ant dergisindeki bu çıkış yaklaşık üç ay sonra “Halkın Dostları”na yansırken hemen hemen aynı söylem devam ettirilir. Dönemin edebiyat anlayışının gerici olarak nitelendirildiği “Gerici Sanat Hücum” başlıklı yazıda, gerici edebiyat başlıca iki grupta değerlendirilir: Bunlardan birincisi, hangi edebî çevrenin kastedildiği belirtilmeksizin sağcı, idealist düşüncenin uzantısı kokuşmuş bir edebiyat; ikincisi II. Yeni’yi hedef alarak gerici gibi görünmediği hâlde gerici olan, hayat tarafından eskitilen, Türkiye’deki devrimci mücadeleye pasif tutum takınan sanatçılardır. Dergide II. Yeni karşıtı bu çıkış İsmet Özel’in birinci, Ataol Behramoğlu’nun ikinci ve dördüncü, Haluk Şahin’in beşinci sayıdaki yazılarıyla sürer.

İsmet Özel derginin 1. sayısında “Tanrı Mezarını Isıtsın” başlıklı yazısında II. Yeni’nin ortaya çıkışını Asım Bezirci’ye dayanarak nedensiz ve işlevsiz bir atılım olarak değerlendirir. Özel, Batının Dadacı ve Gerçeküstücü akımlarının etkisinde kalarak gizemci Rimbaud, Artaud, Perse gibi şairlerin izinde bir şiir kurma çabasına giren II. Yeni şairlerinin bu çabalarını içinde buldukları topluma ve edebiyat geleneklerine sırt çevirme, düşük kültür düzeyine sahip ülke insanına ihanet etme olarak ifade eder. Özel

bu olumsuz yargılarına karşın II. Yeni'nin şiire getirdiği olanakları görmezden gelemeyerek akımın gerek şiirin gerekse hikâyenin anlatım olanaklarını çoğalttığını, dilimizin inceliklerine eğilmemizi hızlandırdığını, sahip olduğu zengin çağrışım tekniği sayesinde kelimenin gücünün anlaşılmasında Türk edebiyatına hizmet etmiş olduğunu da söyler. Fakat son aşamada Özel yine de bu akıma bağlı sanatçıların sanat eseri vermediğini ve bunun da iki sebebe bağlı olduğunu belirtir:

İlk ağızda, bu tür şiir bir düşüncenin uzantısı değildir. Kastlı bir dünya görüşü yoktur. Bir edebiyat yazısının sanat eseri olabilmesi için bir düşünceden kök alması, bir düşünceye uzanması zorunludur bence. Yahya Kemal'in Osmanlılığı, Nazım Hikmet'in klasik Marksçılığı göz önüne alınırsa söz konusu dönemde tutarlı bir dünya görüşüne sahip şair yetişmemiştir. İkinci Yeni şairleri 'küçük şair'lerdi. Mevlana'nın yaşadığı ülkede toplumun atardamarı, vicdanı olamamışlardır. İkincisi bu şairler birlikte yaşadıkları insanlara yaklaşmak istememişlerdir. Geniş okuyucu kitlesi tarafından sevilme bu şairler için ürkütücü olmuştur. Okuyucularını hor görmüşlerdir. Bunda belki haklıdırlar da. Çünkü bilginin ve bilme isteğinin arttığı şu dönem söz konusu şairler için çöküş dönemi olmuştur. Demek ki netlikten, insanlarla anlaşmaktan kaçmakta çapları gereği haklı idiler (Özel 1970: 7).

Özel'in II. Yeni şairlerine yönelik sert ve mekanik olduğu eleştirilerinin temelinde Marksist dünya görüşünün etkisi yadsınamaz. Fakat burada dikkat çeken nokta, bu yönelimin Rusya'nın kendine özgü tarihsel koşullarının sonucu olarak ortaya çıkan toplumcu gerçekçilik sanat anlayışıyla paralellik oluşturmasıdır. Bilindiği üzere toplumcu gerçekçilik Gorki, Jdanov, Lunaçarski gibi kuramcılarının elinde Stalin'in politik silahı hâline gelirken sanatın yaratıma ilişkin yönleri görmezden gelinmiştir. Fakat 1960'lı yıllardan itibaren Marksçı sanat Rus sekreterliğini aşarak Eagleton, Althusser, Macherey gibi kuramcılar sayesinde yeni anlatım olanakları bulmuştur. "Halkın Dostları" dergisinin ortaya çıkışına kadar ki süreçte Marksist sanat kuramcılarının ait birçok eserin çevrilmesi, birkaç çevirinin de bizzat derginin muhtelif sayılarında yer alması, Özel'in şiiri ideolojinin doğrudan bir yansıtma aracı olarak görmesinde, onun ve kuşağının sanatta ve siyasette Sovyet yorumlarına bağlılığında etkilidir. Dahası İsmet Özel II. Yeni'yi toplumun geleneklerine ve değerlerine sırt çevirmekle suçlarken sosyalist dünya görüşünün yedeğinde yorumlanmış bir sanat kuramı olan toplumcu gerçekçiliğin de Türkiye'de herhangi bir geleneksel değerden beslenemeyeceğini buna ne Osmanlı'nın ne de Türkiye'nin siyasi ve toplumsal şartlarının uygun olduğunu görür. Nitekim bu zaafiyet onun ve onun kuşağının Türkiye'yi sosyalist devrimin eşiğinde bir ülke olarak görmesine neden olurken bunu yansıtan "kavga" şiirini de meşrulaştırır:

Türkiye toplumu bütün kurumlarını sağaltmak, insani değerlerine sahip çıkmak, yabancı kültürlerin yanlış etkilerinden kurtulmak ve yeni ileri bir toplum yaratmak savaşındadır. Bu savaşın edebiyatı da doğmaktadır. Önümüzdeki şiir kavga şiiridir. Hayatı bütün yönleriyle ve fakat kasıtlı bir doğrultuda; insanın yücelmesi, yorgunluğunun, umutsuzluğunun yenilmesi, insani olanın galebe çalması doğrultusunda anlatmak amacını güden bir şiirdir. Cılız bireysel küskünlülerin değil, kalabalıkların, aşk ordularının, militan koralının şiiridir. Doğmakta olan Türk şiiri ve edebiyatı halkın ve halk değerlerinin ilerlemesine ve yücelmesine koşuttur. Kendini dünya halklarının yarattığı kültür bütününe mirasçısı saymaktadır (Özel 1970: 7).

Derginin kurulmasında ve yayın hayatında Özel’den sonra ikinci büyük çabayı harcayan Atal Behramoğlu’nun da söz sırası II. Yeni’ye gelince Özel’le aynı dili kullandığı ve benzer yakıştırmaları yaptığı görülür. Derginin 4. sayısının kapağında II. Yeni üzerine düşüncelerini açıkladığı yazısının “Kime Karşı Kimden Yana” biçiminde bir başlık taşıması Behramoğlu’nun sanatı ideolojik tercihinin yedeğinde kavradığını ortaya koyar. Fakat bu ideolojik tercih öylesine radikal boyutlara varmıştır ki Behramoğlu’nda, bu onun Türk şiir tarihinin belki de en güzide şairlerini dahi laf ebeliği yapmakla, fildişi kuleler oluşturmakla suçlamasına neden olur:

İlk şiirlerinde toplumcu yönelişler taşıyan İlhan Berk, Edip Cansever gibi şairlerin “Çivi Yazısı”na, “Yer Çekimli Karanfil”e doğru yola koyulduklarına tanık oluruz. Yine toplumcu yönelişler taşıyan, başlangıçta gerçekçi bir tavrı benimseyen Turgut Uyar’ın “Tütünler Islak”taki soyutlamalara, simgeciliğe, gizemciliğe kaydığını; aslında Eluard’la Orhan Veli’nin yaramaz bir öğrencisi olan Cemal Süreyya’nın “Üvercinka”da bile laf ebeliği yapmaktan kurtulamayıp sonunda “Göçebe”deki kof söyleyişlere vardığını görürüz. Bir sürü yetenek harcanır gider bu arada. Yeni bir bohem, görülmemiş yükseklikte bir fildişi kule oluşur. Behçet Necatigil gibi, küçük burjuvanın bunalımlarını yer yer gerçekçi tavırla yazan bir şair, şiirini gitgide kapar, soyutlar. Öyle ki okuyucusuyla şiir arasına Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında gelmiş geçmiş en büyük uzaklık girer (Behramoğlu 1970: 1-2).

Özel ve Behramoğlu dergide sürekli devrimci, halktan ve onun değerlerinden beslenen toplumcu geleceğe taşıyacak sanattan söz ederler, fakat bu söylediklerine destek olabilecek yeterlilikte kuramsal açıklamalar ortaya koyamazlar. Şiirleri ile düşünceleri arasındaki kopukluk, onların ilerideki bir şiir adına konuşmalarına yol açarak bu da onların teorilerinde hep reddettikleri hâlde idealizme düşmelerine sebep olur.

II. Yeni’yi hemen hemen aynı noktalardan eleştiren Haluk Şahin eleştirilerini toplumsal yapının değişimini gözeterek ortaya koyduğundan II. Yeni’ye Özel ve Behramoğlu’na göre daha sağlam eleştiriler getirir. Aruz ve hecenin egemenliğini tamamen yıkıp şiirimizi serbest nazım düzlüğüne çıkararak Garip’in, küçük insanların küçük

serüvenlerini şiire taşımakla, Fransız romantizminin en sulu örneklerinden beslenen Osmanlı melankolisini ve ucuz lirizmi insafsızca alaya almakla, bir sürü duyarlık putunu saygısızca kırmakla devrimci bir öze sahip olduğunu belirten Şahin, değişen siyasi ve toplumsal şartlara bağlı olarak bu şiirin de taklitçilerin elinde kolay, ucuz esprili bir şiir durumuna düştüğünü söyler. Ona göre İkinci Dünya Savaşı'nın dünya çapında yarattığı soğuk harp ve Türkiye'de Demokrat Parti'nin "Küçük Amerika" iktisadi politikasının iflası olmayı öğütleyen Orhan Veli bildirisinin sonunu hazırlar. Ayrıca bu dönemdeki uygulamalar ve yaptırımların aydınları ve edebiyatçıları açısından derin umutsuzluk yaratacak nitelikte olduğunu belirtir. Şahin, II. Yeni'nin böyle bir ortamda artan baskıya ve yozlaşan değerlere tepki olarak doğduğunu söylerken Marksist sanat kuramcısı Christopher Caudwel'in etkisi altındadır. Caudwel nasıl ki burjuva kültüründe yaşayan bazı sanatçıların aşırı derecede kişisel ve karanlık bir sanata yönelmelerini, bu sanatçıların içinde buldukları düzene olan tepkisi (Şahin, 1970:4) şeklinde açıklıyorsa Şahin de II. Yeni şairlerinin okuyucudan koparak gizemciliğe, anlamsızlığa, bireyci bir şiire kaçışını artan baskıya ve giderek yozlaşan değerlere karşı bir tepki olarak değerlendirir. Fakat Haluk Şahin, II. Yeni'yi bütünüyle D.P. iktidarının baskıcı politikası sonucu ortaya çıkmış bir hareket olarak görmez; buna ilaveten şu üç etmeni ileri sürer:

- 1- Toplumun temel yapısı belirli bir gelişim düzeyine varmadan kültür kurumlarını hazırlap ithal etme alışkanlığı. İki yüz yıllık batılılaşma çabamız bunun örnekleriyle doludur. Ancak, böyle bir durumun mutlaka yanlış bir şey olduğunu söylemek dar ve yanıltıcı bir yorum olur. Öte yandan, bu "ithal" abur cubur yapılanca, ya da dış güçlerce zorlanınca sonuç genellikle sindirimcilik oluyor. Örneğin, İkinci Yeni, Batı'da bit pazarına düşmüş bir sürü akımı (Dadaizm, Simgecilik, Gerçeküstücülük vb.) gerektiğince süzmeden ve Türkiye'nin somut koşullarını değerlendirmeden Türk şiirinin üzerine boca etti.
- 2- Garip Hareketinin özgünlüğünü yitirmesi, şiirsel olanaklarının azalması, sulandırılıp yüzeyselleşmesi. Bu akımın "şiir statükosu" olmasına karşı duyulan doğal tepki. Orhan Veli şiirinin kalıplarından kurtulup yenileşme ihtiyacı.
- 3- Nazım Hikmet şiirinin yasaklar dolayısıyla unutulması ve Orhan Veli şiirine karşı alternatif olma durumunu yitirmesi (Şahin 1970: 4).

Bu eleştirilere karşın tıpkı Özel ve Behramoğlu gibi Şahin de II. Yeni'nin Türk şiirine getirdiği yenilikleri görmezlikten gelemeyiz:

İkinci Yeni'nin Türk şiirine hiçbir şey katmadığını söylemek haksızlık olur. Cemal Süreyya ve Turgut Uyar gibi şairler bu akımın getirdiği imge ve kelime titizliği içinde bireyci, ama sağlam bir şiire erişmesini becerdiler. Bu akım içinde şiirimiz, Batıda yıllar önce geçilmiş bir takım şeyleri Türkçe'nin bünyesinde denemek

fırsatını elde etti(...). Şiir anlayışımıza yeni eleştirel boyutlar getirdi (Şahin 1970: 4).

Gerek İsmet Özel ve Atıf Behramoğlu gerekse Haluk Şahin II. Yeni'nin Türk şiirine birçok yönden açılımlar getirdiğini kabul etmekle birlikte, tarihsel süreç içinde önemsiz kaldığının altını çizerek. Peki onların bu çelişik görünen tavrı benimsemesinde ne gibi etmenler söz konusudur?

Özel, Behramoğlu ve Şahin, II. Yeni'yi anlamsızlık, gizemcilik, simgecilik, siniklikle suçlarken, edebiyatın gerçeklikle olan ilişkisinden de söz ederler. Zaten “gerçekçilik” 1960'lara kadar Marksist sanatın vazgeçilmez yöntemi olarak görülmüş, Marksist sanat hep bu yöntemden hareketle kuramlaştırmaya çalışılmıştır.

Marksizm toplumu ekonomik, politik ve sosyal açılardan eleştirirken gerçekçi edebiyat da sanat alanında yapar bu işi. Başlangıçta gerçekçiler, topluma bakıp da bunun özünü yansıtmak üzere yazmak istedikleri zaman mevcut bir durumu ve tipleri çizerek. Fakat gerçekçilik sonradan Toplumcu gerçekçiliği dizgeleştiren Radek, Buharin, Gorki, Jdanov gibi kuramcılarının elinde yeniden yorumlanır. Böylece toplumcu gerçekçilik bugün mevcut olan bazı değerlerin, kurumların görünüşteki sağlamlıklarına rağmen çökmeye mahkum olduklarını; bir yandan da henüz mevcut olmayan ve belki varlığı pek sezilmeyen yeni bir şeyin doğmakta olduğunu gösterir. Özel, Behramoğlu ve Şahin'in II. Yeni'yi gizemcilik, simgecilik vb. yakıştırmalarla suçlamalarının sebebi, II. Yenicilerin gerçekçilik dışında edebiyatta yeni yöntemler denemeleridir. Çünkü II. Yenicilerin başvurduğu gizemcilik, simgecilik, gerçeküstüçülük gibi yöntemler kültür düzeyi düşük işçi sınıfı için uygun olmadığından onların gözünde gerçekleştirilecek bir devrimi geciktirir. Dahası onların bu çıkışına, önceki kuşaktan Asım Bezirci gibi radikal toplumcu bir eleştirmenin destek vermesi, eleştirilerini kendi gözlerinde haklı gösterir. Nitekim Asım Bezirci'nin eleştirilerinde 50'li yıllarda ülkemizde Atilla İlhan, Ahmet Oktay, Fethi Naci vb. eleştirmenlerce sürdürülen Sovyet kaynaklı toplumcu gerçekçi eleştiriyle örtüştüğü görülür.

4. Halkın Dostları Dergisinde Şiir

“Halkın Dostları” dergisinin çıkış bildirisi, özellikle dönemin şiir anlayışına yönelik sert eleştiriler içermesine ve ülkenin sosyal ve siyasi şartlardan ötürü yeni bir şiire gereksinimi olduğu yönlü iddiaları taşımasına karşın dergide 18 sayı boyunca yayımlanan şiirlerin nicelik olarak yetersiz kaldığı görülür. Dergide toplam altmış iki

şiiir yer alır. Bunlardan otuz beş yabancı dilden çeviri yoluyla okuyucuya ulaştırılırken sadece on dokuz şiiir Türk şairlere aittir.

Dergide şiiiri yayımlanan yerli şairlerin isimleri ve yayımladıkları şiiir sayısı şu şekildedir: İsmet Özel, dört şiiir; Ataul Behramoğlu, altı şiiir; Özkan Mert, bir şiiir; Zekai Bostancı, iki şiiir; Nihat Behram, beş şiiir; Süreyya Berfe, bir şiiir.

Dergide çeviri yoluyla şiiirleri yayımlanan yabancı şairlerin isimleri, yayımlanan şiiirlerinin sayısı ve şiiirleri çeviri yoluyla edebiyatımıza kazandıran tercümanların isimleri şu şekildedir: Mayakovski'nin Ataul Behramoğlu çevirisiyle iki şiiiri; Paul Eluard'ın biri Nedim Gürsel, ikisi Abidin Emre, sekizi Bedrettin Cömert çevirisiyle on üç şiiiri; Konstantin Kavafis'in İsmet Özel çevirisiyle üç şiiiri; Antonio Machado'nun Haluk Şahin çevirisiyle iki şiiiri; Dinos Christianopoulos'un Defne Sandalcı çevirisiyle üç şiiiri; Hovannes Tumanya'nın Alpan Güloğlu çevirisiyle iki şiiiri; Jose Martin'in Nedim Gürsel çevirisiyle üç şiiiri; Pablo Neruda'nın Defne Sandalcı çevirisiyle bir şiiiri; Nikolay Alexeyeviç Nekrosov'un Ataul Behramoğlu çevirisiyle beş şiiiri; Rafael Alberti'nin A. Kadir – Ş. Hulusi ortak çevirisiyle bir şiiiri.

“Halkın Dostları” dergisinin yazar kadrosu ortak bir tavır olarak bir yandan sürekli II. Yeni şiiirine saldırırken diğere yandan edebiyatta ve sanatta toplumculuğu ön plana çıkaran radikal açıklamalar da yaparlar. Derginin birinci sayısının ilk sayfasında yer alan “Gerici Sanata Hücum” başlıklı yazıda oluşturulmak istenen toplumculuk hakkında ki ifadeler bunu örnekler niteliktedir:

Biz gerici sanata karşı mücadele ederken, toplumculuğun yanlış anlaşılma biçimlerin de karşı çıkacağız. Sanatın en önemli özelliği insanı derinlemesine bilinçlendirmesidir. Sanatçı, toplumcu kaygılarla da olsa, sanatın bu temel özelliğini kavramazsa, günlük kaygıların, günlük politik dalgalanmaların adamı olursa gülünç durumlara düşer. Biz eğer bugün toplumcuysak, bu biraz da eskiden okuduğumuz yazarların bilinçlerimizde bıraktığı derin etkilerin sonucudur. Sanatın uzun süreli, derinliğine bir etkisi vardır. Yalnızca bugünü anlatmakla değil gelecek kuşakları hazırlamakla da yükümlüyük (Halkın Dostları Dergisi, Sunuş Yazısı, 1970: 1).

Aynı yazının devamında toplumcu şairin görevi belirtilirken savunulan ideoloji adına Nazım Hikmet ve Ahmet Arif dışındaki tüm şairler, dolayısıyla tüm şiiir mirası görmezden gelinir:

Şair artık yaşayan, dünyaya müdahale eden bir kimsedir. Toplumcu şiiir ülkemizde yıllardan beri namuslu insani değerlerin savunusunu yapmıştır. Ama Nazım

Hikmet ve Ahmet Arif dışında büyük boyutlara ulaşmış değildir. Kaldı ki bu iki büyük usta da kendi dönemlerinin şairleridir. Dünyaya bakışları günlerinin gerçekleriyle ilgilidir. Sorunları da Marksizm’in klasik yorumu çerçevesindedir.

Bu yüzden bizim şiirimizi önceki toplumcu şairlerin şiirlerinden ayrı bir yerde düşünmek gerekir.

Sanatla siyasal propaganda ilişkisine gelince; sanatın etkisi anlık değil, derinliğinedir. Bunun yanı sıra, sanat sadece bugünü anlatmakla kalmaz, içinde geleceğin tohumlarını da taşır.

Bizim ajitasyon ve propaganda derken anladığımız şudur:

- Devrimin öncü kesimlerini belli bir duyarlılığa itmek.
- Onları duygularında terbiye etmek.
- Onları diri tutmak (Halkın Dostları Dergisi, Sunuş Yazısı, 1970: 1).

Savunulan düşüncelerin, Jdanov’un sanat hakkındaki görüşleriyle bire bir örtüşür. Jdanov, Sovyetler Birliği Birinci Yazarlar Kongresi’nde yaptığı konuşmada Lenin’in şu sözlerine gönderme yaparak sanatı ve sanatçıları partinin emrine almak isteğini dile getirir:

Bir parti edebiyatı ilkesi neye dayanacaktır? Sosyalist işçi sınıfı açısından edebiyat belirli insanların ya da toplumların tekelinde bir zenginleşme aracı olmalı demekle yetinemeyiz. Aynı zamanda edebiyatın proletaryanın genel davasından bağımsız, kişisel bir iş olmaktan çıkmasını da savunmalıyız. Kahrolsun Partisiz edebiyatçılar! Kahrolsun edebiyatın üstün insanları! Edebiyat işçi sınıfının genel davasının bir kısmı haline gelmeli (Belge 1997: 66).

Jdanov, sanatı doğrudan politik mücadelenin organlarından biri hâline getirirken sanatçıya da ister istemez üniforma giydirmek amacındadır. Bu durum Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği’nde yazınsal alanın sığlaşmasına, tek tip edebî metinlerin sürekli tekrarlanmasına, temaların kalıplaşmasına, dilin ve iletildiği her şeyin klişeleşmesine neden olur.

“Halkın Dostları” dergisinde savunulan sanat anlayışına ve yine bu dergide ortaya konan şiirlerde de benzer bir durumla karşılaşılır. Şiiri toplumcu bir bakışla halkın değerlerinden hız alan, devrimci mücadeleden beslenen, bu mücadele içinde sloganizme düşmeden toplum gerçeklerini irdeleyen bir uğraş alanı olarak gören derginin genç kuşaktan şairleri, çabalarının sonucunda sloganik, mekanik bir şiire varacaklarını öngöremezler. Ne var ki sanat politik mücadelede insanları diri tutmanın, belli bir yöne kanalize etmenin aracı olarak tanımlanınca sonunda sloganik, klişe bir şiire ulaşılır. Dergide yer alan şiirlerin tümü klişe, mekanik ve sloganik bir yapıda olmamasına rağmen ortak mazmunlar, ortak imgeler ve ortak bir sözcük dağarcığı alanının sınırlı ve dar nitelik kazanmasına sebep olur.

Dergide yerli şairler tarafından yayımlanan şiirlerde kavga/mücadele merkezli olarak işçi, halk, fabrika, çelik, demir, maden, silah, mermi vb. imgeler sıkça kullanılır. Yine bu mücadelenin getireceği güzel günlerin beklentisi şiirlerde sıkça ele alınır. Adı geçen tema ve imgelerin şiirlerdeki işleniş biçimine ait örneklerdir:

Şair Adı	Şiir Adı	Hangi Sayı? Hangi Sayfa?	Şiir Metni
İsmet Özel	Kalk Düğüne Gidelim	Sayı: 4 Sayfa: 5	Valentina Tereşkoya ve çekik gözlü kadın komandolar çünkü üç gün beslendiler senin gözyaşlarında. ... ben yaralar kuşanıp katılıp onlara onlara katılırim yedek mermi ve şarkılar alarak seni alırım sonra her bir yanım çağıldar bir oyuna kalkarız sıkılmış yumruklarla
İsmet Özel	Mazot	Sayı: 2 Sayfa: 5	gönlüne kar yağdırıyorsa çocuk sesleri yetsin dikkat et hiçbir şey ıslatmasın namluları
Ataol Behramoğlu	Yeni Bir Şarkıya	Sayı: 3 Sayfa: 3	Birim nedir bir akşam üstü insanları ısıtan şey Bilirim nedir ormanın serin karanlığında Asi maden işçileri birbirine sokulmuş dinlerken Bir kayanın üstünde yiğitçe haykıran o önderi
Özkan Mert	Kırlangıçlar- Kırlangıçlar	Sayı: 4 Sayfa: 3	Ve daima Kuraldır Bir devrimcide Türkü söylemek Kavgaya giderken Yanımda yürüyen Liseli bir genç Okuldan çıkmış Yürüyüşe Katılmak için Bana "Lenin" in Gözlerini Alınını Anlatıyor.
Ataol Behramoğlu	Sana Seslenmek İçin	Sayı: 10 Sayfa: 3	ve şaşılacak kadar yorgun yüzleriyle ve bütün emekçiler gibi çocuksu gözleri partal elleriyle oturan işçilerden konuşsak

Nihat Behram	Yanık Bağrında Açan Hayatın Ta Kendisi	Sayı: 6 Sayfa: 3	Yanılmak Bir devrimcinin işi mi Mayhoş bir elmayı koklamadan Kavgaya katılmak sonra Çılgınlık besleyebilmek
Nihat Behram	Uzaklara	Sayı: 11 Sayfa: 4	aşkın isyanı demirden silah yapan dağları evcil kılan insanın bir yasemin demeti gibi ... kömür ocağında teriyle yıkanan işçinin üflerken çeliği eriten nefesi aynı göğüsten fişkırmadı mı?
Zekai Bostancı	Baharda	Sayı: 11 Sayfa: 5	mısır yaprakları hışırdıyor aydınlık bir buharla dönüyor başımız işte demirin ve çeliğin sesi de kulaklarımızda
Ataol Behramoğlu	Dörtlükler	Sayı: 13 Sayfa: 4	dostları özlemle kucaklamayı unutma çocuk sevmeyi, çiçek koklamayı unutma en zorlu anındayken bile kavganın gökyüzüne bakmayı unutma
İsmet Özel	Kötü Şiirler	Sayı: 14 Sayfa: 6	sana çok önceden, bir yaz sonu, bir parkta sıkılmış yumruğumu ısırarak buna benzer bir şeyler söylemişim
Süreyya Berfe	İncir Ağaçları	Sayı: 16 Sayfa: 7	halkım soluklarımız kıvılcıma dönüşecek kanlarımız süzüldeği imbikten damlayacak daracık bir dünya küçük bir pencere oradan boy atacak gelecek bahar
İsmet Özel	Sevgilime İftira	Sayı: 17 Sayfa: 4	belki evet onların mühürlerini kımıldatan barut dumanlarını solumaktan biraz çapurlanmıştır sesim
Özkan Mert	Kırlangıçlar- Kırlangıçlar	Sayı: 4 Sayfa: 3	bir köy daha işgal edildi bir fabrika daha bir arkadaşımızı daha vurdu polis bir elinde bomba

			yüzü güneş kadar parlak ayakları çırılçıplak çocuk kadar genç bir devrimci koştururken Amerikan büyükelçiliğine Uzak Doğuda
Nihat Behram	Yanık Bağrında Açan Hayatın Ta Kendisi	Sayı: 6 Sayfa: 3	içimi doldurduğu acıdan çatlayıp yayılan dudaklarımla haykırarak çeliği işlemesi gibi işçilerin sana yeni şarkılar söylemeliyim
Zekai Bostancı	Baharda	Sayı: 11 Sayfa: 5	bir gelinin gözlerinde oynaşan sevda işçiler de geliyor işte zifiri bir dünyanın beriki yüzünü aşarak
Özkan Mert	Kırlangıçlar- Kırlangıçlar	Sayı: 4 Sayfa: 3	ne mahpushane acısı ne yar sızısı gelir geçer hepsi de lakin bugün değil yarın değilse bile salacağız bir haberi yakında dünyaya
Nihat Behram	Uzaklara	Sayı: 11 Sayfa: 4	bu kavgaya dolu dizgin giremezsem içimdeki sevda süzüldüğü bulutta ölebilir diyorsun sonra kurşun gibi çakılır köpüre köpüre bir ırmağın coşkun sularına

Bu alıntılar söz konusu dönem ve söz konusu yayın organındaki toplumculuğun Sovyetlerin Stalinist toplumculuğuyla örtüştüğünü ortaya koyar. Dahası bu kuşak Türkiye’de süregelen toplumculuğa sırt çevirmesine karşın 1940 kuşağı şairlerinin yayımlamış oldukları şiirleri ne yapı ne de içerik olarak aşar, öteden beri süregelen radikal sol söylemin sözcülüğünü devam ettirirler. Dergide toplumculuğun Jdanovcu yorumlarından özellikle kaçınılması gerektiği belirtilmesine karşın, destansı bir edayla söylemiş şiirleri ve düzyazıları bu savı destekleyecek nitelikte değildir.

Bu kuşağın şiirlerinde eylemsel tepkinin yani silah ve kavga ön plana çıkarılır, devrim, halk, işçi, devrim önderleri sürekli övülür, Sovyet yazınından ödünçlenen bu durum sloganik şiirin oluşmasını hızlandırır.

Gorki'nin formüle ettiği “olumlu tip” bir dönem Rus yazının vazgeçilmez sanat yöntemlerinden biri olur. Çarlık Döneminin Dubrolyubov, Çernişevski gibi gerçekçileri toplumun devrimci yoldan değiştirilmesini öngörürken bunu yaparken de tarihsel bir bakış açısına sahip olmadıklarından, ülkü sahibi kahramanların edebî eserlerde yer alması gerektiğini belirtirler. Onlara göre halka bir şeyler anlatabilmek ancak bu yolla mümkündür. Gorki de benzer bir istekle bu romantik tavrı benimser ve sanat eserinde olumlu kahramanlar olması gerektiğini şu sözlerle savunur:

Edebiyatta asıl aradığım her şeyden önce ve her şeyden önemli olarak, güçlü eleştirel zekaya sahip bir kişiliği olan bir kahramandır (...) Yazarların, aydınları neden irade ya da kişilikten yoksun tipler olarak canlandırdığını anlamak gücü, çünkü yüzlerce aydın halka gidiyor ve çoğu sürgünü ya da hapsi boyluyordu. Neden edebiyat 193'ler davasında yargılananlar gibi, fabrikalarda propaganda yapan, Naradnaya Volya hareketinde çalışanlara benzer kişileri yansıtmıyordu (Oktay 2003: 59).

Gorki'nin “olumlu tip” formülünün Marksizm'in tarihsel maddeciliğine taban tabana zıttır. Marksizm toplumsal yapıya yönelik önermelerini ekonomik altyapı bağlamında formüle ederek bu yapıda sosyalist oluşum yönünde meydana gelebilecek bir değişime kendi öncüllerince bir temel yaratır. Fakat Gorki, bu değişimin toplum yapısının kendi içindeki dinamik sürece bağlı olmadan ülküsel bir istemle de gerçekleşebileceğini düşünür. Ne var ki edebî bir kahraman olarak formüle edilen “olumlu tip” gereğinden fazla idealize edilmekle insani boyutunu yitirir, romantik bir kahraman hâline dönüşür. Dahası bu “olumlu tip” formülasyonu Stalin yönetimindeki Sovyetlerde resmî sanatın vazgeçilmez yöntemlerinden biri olunca sanatın ve edebiyatın yozlaşmasına, kısırlaşmasına neden olur. Dergide yer alan şiirler de benzer bir perspektife sahiptir. Özkan Mert'in dördüncü sayıdaki “Kırlangıçlar, Kırlangıçlar”, İsmet Özel'in birinci sayıdaki “Kalk Düğüne Gidelim” ve Ataol Behramoğlu'nun yine aynı sayıdaki “Onun Türküsünü, Guevara'nın” adlı şiirlerinde adı geçen kahramanların yüceltildiği bununla da şiirsel bir dile ulaşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Felsefi bir perspektiften yoksun bu yaklaşım başta Marksizm'in kendi öncüllerine ters düşer. Bu kuşak tarafından toplumcu olmamakla suçlanan II. Yenicilerden Cemal Süreyya bu çelişkiyi, İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu'nun şiirlerini değerlendirirken şu şekilde vurgular:

İsmet Özel her seferinde aynı şiirin aynı kopyasını, (bütün çarpıcı kelimeleri özenle seçmesine için büyük çaba göstermesine rağmen) biraz daha silik bir ‘suret’ini çıkarıyordu. Dipteki ana-şiir ise bunu haklılaştıracak bir kaynak değildi, tükenmez bir güneş pervanesi hiç değildi. Bu onu bir duygu ve düşünce tekrarına götürdü. Toplumcu şiir adına özsüz, insansız, son derece biçimci bir takım söz kalıplarını devindirmeye başladı. ‘Kalk Düğüne Gidelim’ şiiri de böyle. Bütün şiirlerinde

olduğu gibi İsmet Özel burada da devrim için umudu ve iyimserliği yanlış bir biçimde kullanıyor; bir şeyleri boyuna övüp duruyor.(...) Şair kendini övüp duruyor, ya da yurdunu, halkını övüp duruyor.(...) Ayrıntısızlıkla birleşen bu durum ona pek ‘yufka’ bir anlatım sağlıyor. Topu-tüfeği, kanı-bıçağı, fırtınayı-gürültüyü şiirine tıka basa doldurduğu halde tek yönlü, enez bir anlamın çevresinde dönmekten kurtulamıyor. Ataol Behramoğlu’ya gelince, bu arkadaşın son yıllarda pek az şiir yayımladığına tanık oluyoruz. Dört yılda iç şiir.(...) Halkın Dostları’na alınan ‘Onun Türküsü, Guevara’nın’ şiiri enez bir şiir.(...) O da yazılmakta olan şiiri şurasından burasından kopararak, kendinden pek bir şey katmayarak sürdürüyor. Üstelik bir de Marksist öğretiyi benimsediklerini söylüyorlar. Oysa bu öğretiyi karşısında bir ikilem içindeler: Yazılmakta olan şiire karşı çok ‘sekte’, Stalinci, Jdanovco bir tavırla bakıyorlar; kendi şiirleri söz konusu olunca ‘hayatın bütün zenginliklerinden’ söz ederek tam karşıt bir plana kayıyorlar. Oysa ‘hayatın bütün zenginlikleri’ sonradan eski ‘sekte’ eğilimine karşı çıkarılmış bir kavramdır (Süreyya 2014: 337-340).

Cemal Süreyya’nın bu açıklamaları, çatışma hâlinde olduğu bir kuşağa karşı yönelmiş olması bu kuşağın çıkışına farklı açılımlar da getirmesini engeller. Nitekim bu değerlendirmeden yaklaşık on yedi yıl sonra Akif Kurtuluş’un “18 sayılı macerasıyla “Halkın Dostları”, aileden bir kopuş muydu?” sorusuna verdiği cevap Cemal Süreyya’nın “Halkın Dostları”nı 60 kuşağın sesi olarak gördüğünü ortaya koyar:

Ama Halkın Dostlarındakilerin gelişleri bambaşka. Bir süre aynı biçimde yazmış olabilirler. Zaten, Devrimde bir çıkış başlamıştı.(...) Sanıyorum ilk çıkış o oldu. Halkın Dostları’nın ilk çizgisi orda atıldı.(...) Halkın Dostları’nı 1960’ın özgürlük ortamı getirmiştir. 60 Kuşağı adına hak kazanmıştır. Bugün 70 kuşağı da deniyor ama nedir? Belli değil. 60 kuşağı vardır gerçekten. Halkın Dostları da 60 kuşağıdır bence (Süreyya 2013: 111).

Gerçekten de bu kuşak 60’lı yılların özgürlükçü ortamında ekonomik, politik, felsefik kaynaklardan beslenerek yetmişlere doğru gittikçe artan siyasi hareketliliğin içinde varlık bulur. Ortak bir siyasi tutum gereğince ortak kalıpları, ortak imgeleri, ortak mazmunları kullanarak belli bir sözcük dağarcığından beslenerek stereotip bir politik şiirin oluşmasını sağlar: “Bu şiire politik şiirden çok, bir ağıt şiiri, bir de yenilgiler tarihi demek daha doğru olacaktır belki de; acı, en yaygın sözcüktür bu şiirlerde: acılar, yurdudur şairin, acı bal eylenir, acıya sızlanmadan katlanmak gerekir... Aşklar, sevdalar ertelenmiştir, şarkılar ertelenmiştir. Türkülerse bir ağızdan söylenir; geleceğin, umudun, emeğin türküsüdür söylenen. Gelmiş geçmiş en ‘acılı kuşak’ bu kuşaktır çünkü” (Doğan 2001: 46). Dergide ortaya konan şiirler stereotip, politik bir şiirin oluşmasına neden olmuşsa da sonradan farklı kulvarlardan giderek kendi şiirine ulaşan bu şairlerin şiir serüvenlerinde önemli bir yer tutmaktadır. İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Özkan Mert, Süreyya Berfe’nin “Halkın Dostları” dergisinde yayımlanan şiirleri sayesinde

Türk edebiyatında önemli bir yere geldikleri de söylenebilir. Şiirlerinde çılgınlıkla karışık düşünsel bir atılım isteği bulunan İsmet Özel; bir çeşit Orhan Veli şiirinden, değişerek, dönüşerek gelen Ataol Behramoğlu; “Stockholm’de Mavi Saatler” kitabıyla yetkinleşen Özkan Mert ve son olarak Süreyya Berfe bu dergideki çıkışlarından sonradır ki en önemli yapıtlarını 1975-1985 yılları arasında oluştururlar. 60 kuşağı şairlerinin bu çıkışı, sadece söz konusu şairlerin kendi şiir çizgilerini belirlemesi açısından değil, arkasından birçok şairin toplumculuğu veya toplumcu temalara yönelişinin yolunu açması bakımından da önem arz etmektedir.

1964’te yayımlanan “Sığıda”da Necatigil ve İkinci Yeni’nin etki alanında görünmekle birlikte kendine özgü, simgesel diye nitelenebilecek bir şiir dili oluşturan Gülten Akın, Kırmızı Karanfil (1971), Ağıtlar ve Türküler (1976), Seyran Destanı (1979) adlı kitaplarıyla daha nesnel ve toplumsal temalara yönelirler. Akın, başta Nazım Hikmetin şiiri olmak üzere toplumcu ve halkçı şiir geleneğinden, halk şiiri ve kültüründen özgün bir yaklaşımla yararlanmayı başarır. 50’li yılların sonları ve 60’lı yılların başlarında yayımlanan ilk iki kitabından uzun bir süre sonra 70’li yıllarda yayımlanan “Kavganın Yüreği” (1973), “Yaşadığımız Günlerin Şiirleri” (1974), “Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya” (1976) vb. kitaplarıyla Kemal Özer, ilk kitaplarında benimsediği şiir anlayışını temelinden değiştirerek toplumu, toplumsal ve güncel temaları işleyen bir şiirin örneklerini verir. 60’lı yılların başlarında ilk kitapları yayımlanan şairlerden Özdemir İnce “Karşı Yazgı” (1974), Ali Püsküllüoğlu “Unutma Onları” (1976) adlı kitaplarıyla gerek biçim ve söyleyiş özellikleri gerekse temalar bakımından İkinci Yeni şiirinden koparak toplumculuğa yönelirler. Yine Ahmet Oktay 60’lı ve 70’li yıllarda yayımlanan kitaplarında özellikle Edip Cansever şiirinin etkilerini taşıyan kapalı, simgeci bir şiir anlayışının örneklerini verdikten sonra, “Sürdürülen Bir Şarkının Tarihi”nde (1981), ustalaştığı şiir biçimleriyle toplumsal, halksal temalar işler (Behramoğlu 2001:15-16).

SONUÇ

1970-1971 yılları arasında yayımlanan “Halkın Dostları” dergisi, II. Yeni akımına ve bu akımın şairlerine yaptıkları eleştirilerle sanat anlayışları bakımından durdukları yeri de tayin eden bir kimliğe sahiptir. II. Yeni’yi belirli kalıplara sıkışmakla ve halkın gerçek meselelerine yabancılaşmakla suçlayan, II. Yeni’nin milletin sesini şiire taşıyamadığını ve halka yaklaşmaktan korktuğunu söyleyerek sert eleştiriler getirirler.

“Halkın Dostları” dergisi şairlerinin şiirlerinde işçi, halk, fabrika, çelik, demir, maden, silah, mermi vb. imgelerin sıkça kullanıldığı görülürken silahın ve kavganın ön plana çıkarıldığı, devrimin, halkın, işçinin, devrim önderlerinin de sürekli övüldüğü görülür. Kullanılan bu imgeler ve tercih edilen tematik yapı, Marksist kuramın ve duyarlılığın etkilerini açıkça ortaya koyar. Marksist kuram ve duyarlılığın yanında, Nejat Firuz ve Bertolt Brecht gibi yazarlardan yapılan çeviri yazılarla toplumcu gerçekçilik vurgusu daha da belirginleştirilir.

“Halkın Dostları” dergisi, yayın süresince yazılan şiir, yazı ve çeviri metinler aracılığı ile toplumun asıl sorunlarını, devrimci bir anlayışla ele alırken derginin yayın kadrosundaki şairler de şiirlerini halktan beslenen, halkın vicdanını yansıtmaya çalışan bir duyarlılıkla kaleme alırlar. Türk kültür tarihinin önemli vesikalarından olan dergide, kültürel mirasın değerlendirilmesi ve edebiyat bilgisinin güçlendirilmesi hedeflenir.

KAYNAKLAR

BEHRAMOĞLU, Ataol (1970). “Kime Karşı Kimden Yana”, *Halkın Dostları*, 4: 1-2, Ankara: Baylan Basım.

BEHRAMOĞLU, Ataol (2001). *Son Yüzyılın Büyük Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

BELGE, Murat (1997). *Marksist Estetik*, İstanbul: Birikim Yayınları.

DOĞAN, Mehmet H. (2001). *Yüzyılın Türk Şiiri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

OKTAY, Ahmet (2003). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, İstanbul: Everest Yayınları.

ÖZEL, İsmet (1970). “Tanrı Mezarını Isıtsın”, *Halkın Dostları Dergisi*, 1: 7, Ankara: Baylan Basım.

Sunuş Yazısı (1970). “Gerici Sanata Hücum”, *Halkın Dostları*, 1: 1, Ankara: Baylan Basım.

SÜREYYA, Cemal (2013). *Güvercin Curnatası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

SÜREYYA, Cemal (2014). *Şapkam Dolu Çiçekle/Toplu Yazılar 1*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ŞAHİN, Haluk (1970). “Şiirimizin Güncelleşen Sesi”, *Halkın Dostları*, 5: 4, Ankara: Baylan Basım.